

Jamtlands Tidning

Student- och Hembygdsföreningen Jamtamot
Norrlands Nation i Uppsala
Nr 1 2009 Årgång 39

Adressändra ditt måhå! / Br Red

Ledare

P.S. hälsa och tacka Sara, ds.

Det är med stor glädje och vördnad jag som redaktör står bakom detta nummer av Jamtlands Tidning. Det är den första ordinarie JTn på nio år. Sammanställningen och bearbetandet av denna skrift har till stor del varit ett rent nöje och jag hoppas att ni blir lika förnöjda när ni läser texterna som jag blev när jag redigerade dem.

Det är av enorm betydelse för en hembygdsförening att ha en egen publikation där medlemmar får tillgång till de för föreningen viktigaste och mest aktuella diskussionerna, rönen och kulturella inslagen. Jag skulle vilja påstå att det är JT som gör att Jamtamot under en lång tid har varit den bland nationens föreningar mest framstående. För att ha en egen tidskrift är nyckeln till att få sätta agendan i nationens debatter på många olika områden.

Min tanke när jag valt ut texter till

det här numret har varit att försöka premiera de texter som är av ideologisk betydelse för föreningen och oss Bröder i den. Men jag har också försökt att gå igenom allt material som mina företrädare fått in sedan den förra tidningen kom ut och ur det försökt plocka ut guldkorn som förtjänar att lyftas fram.

Till de Bröder som sänt in material men inte publicerats i detta nummer vill jag bara meddelat att en hel del material lagts åt sidan och sparas till det tjockare och mer exklusiva nummer som kommer att komma ut till Stormotet nästa termin.

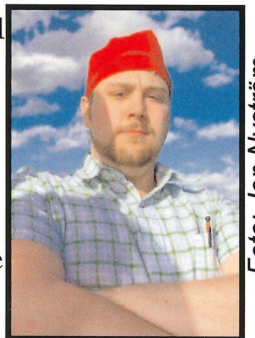
Det gör att jag osökt kommer in på att JT är beroende av Era bidrag för att kunna fortsätta publiceras. Det finns inget fast pris på tidningen, men de som betalar mindre än vad produktionskostnaden är kommer inte att få nästa nummer. Jag tänkter inte avslöja vad tidningen kostar att publicera för att

på så sätt få Er att i ta i lite i överkant. Men jag kan säga att den kostar ungefär som en enkel till Stan.

Utöver denna bestraffning kommer de Bröder som inte betalar nog dessutom få skämmas i nästa tidning där en spalt med de som betalade minst och mest kommer att publiceras. På nästa sida ser ni föregående betal-JTs topp och botten, ni kan ju använda de betalningarna som referens med lite påslag för inflationen.

Ma råkes på Mot om int' förr!

Trevlig Läsning Bröder!
/ Br Redaktör'n

Br Redaktör
Jonas Andersson

Foto: Jon Nyström

Jamtlands Tidning Ges ut av student och hembygdsföreningen Jamtamot Redivivum

Redaktör och ansvarig utgivare Jonas Andersson **Grafisk Form** Jonas Andersson **Foto** Jonas Andersson där ej annat anges **Omslagsbild** Slaget vid Iwo Jamta, skapad av Br Etay Lechner **Upplaga** 300 ex.

Prenumerationsärenden Jonas Andersson (mail: redaktor@jamtamot.org) (tel: 070-257 13 45) **Adress** c/o Norrlands nation, västra ågatan 14, 751 25 Uppsala **Plusgironummer:** 18 36 06-3

Innehåll

Peran Bloss - Historien kring ett av Motens återkommande inslag	4
Improvisatoriska supriser vid Julmotet 1988 - Halvariana om yngsten	6
ÖH Krönika över 08-09 - En krönika i sjungen stil över året som gått	8
Br Storjanten Oscarssons Hörna - Två artiklar om Jamtar signerade n'Bo	10
Artur & Klent samt Under suptallen - Två saknade spalter är tillbaka	11
Slaget vid sundsvall - En historisk artikel av hög klass. Får ej missas!	12
Döden i Jamtland - Br Fogden beskriver en mörk period i historien.	17
Kung Chulalonkorns resa till Jamtland (del 3) - Sista delen i serien	18
Hurusom jag... - Br stj Blåtand tar oss med på ännu en eskapad	20
Diftongen ao - Br stj Stasi redogör för diftonger i sydvästjamskan	

Lista över bäst och sämst betalande för JT 2000:1

Dubbeldusken bäst betalande:

Harald Eriksson*:	1000,00kr
Kurt Jonsson:	500,00kr
Ulf Lindberg:	500,00kr
Sture Nilsson:	500,00kr
Kjell M. Nilsson:	500,00kr
Nils Nilsson:	350,00kr
Peter Swartling:	311,06kr
Andreas Sjödin:	301,99kr
Stefan Halvarsson:	301,50kr
Peter Andersson:	300,30kr
Per Hårstam:	300,24kr
Leif Festin:	300,00kr

*Harald Eriksson var länge JT:s största bidragsgivare men har sen sistlidna nummer lämnat brödraskaran. Redaktionen tankar går till de nära.

Insändartävling!

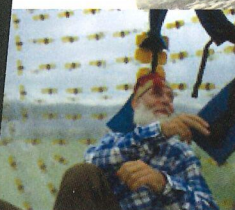

Foto: Jon Nyström

Dusken sämst betalande:

Johan A Larsson:	32,12kr
Tomas Wagert:	25,00kr
Andreas Gyllenhammar:	21,70kr
Pelle Andersson:	21,50kr
Magnus Hemberg:	20,00kr
Per Nylén:	15,00kr

Nu är det dags för den första av denna tidnings två inslag av läsardelaktighet. Till nästa nummer vill redaktionen ha in förslag på vad Br Fogden har sagt/gjort som gör att han ser så nöjd ut och Brr Sveg samt ÖH emeritus så förebrående. Ma-ila in era förslag till: redaktor@jamtamot.org. Bästa förslag belönas med ett fint pris samt publiceras i nästa nummer.

Peran blos revisiterad

Jamtlands Tidning ger här en artikel skriven av Jamtamots kulturedaktör. Det är av obeskrivlig vikt att Jamtamot fortsätter utveckla det kulturella arv vi fått från både förfäder i föreningen men också de utanför densamma. Vår historia, vårt språk och vår själ ligger i de muntliga traditioner som förts vidare, antingen sedan urminnes tider eller också från en närmare forntid. Här följer en artikel som handlar om det senare alternativet. Håll till godo! /Br Red.

I en artikel i JT nr 1 – 2000 betitlad "Peran Blos" redogjorde Br Stj Oscarsson för den i Jamtamots sångbok klassiska potatisbluesen, och avslutade med orden:

Upphovsmannens text kan ha traderats i två riktningar. Den ena till gymnasiet på Flata, den andra till Wargentinskolan i Stan, och sedan blivit bearbetad av flera. Jag kan i skrivande stund inte presentera något slutdokument i frågan om upphovsmannen till Peran Blos och lika bra är det, för det sitter säkert Jamtar med mer information än mig som läser detta och gärna vill delge läsarna vad de vet.

Författare:

Br Stj Nisse "PM" Sjölander

Invald: 1976

Poster: Lekare 79-80
Gode 80-81

Efter att "Blosen" kommit upp i ett diskussionsforum på för gamla flatabor på Internätet så kände jag mig manad att fortsätta undersökningarna, därtill uppmuntrad också av Oscarssons ovanstående ord i JT, och kan nu därför delge Jamtamot de nya rönen.

Kort sagt: upphovsmannen är funnen!

När jag under min första termin i Jamtamot hösten 1976 fick höra Peran Blos sjungas på Mot blev jag förundrad. Den hade

"När jag under min första termin i Jamtamot hösten 1976 fick höra Peran Blos sjungas på Mot blev jag förundrad. Den hade jag ju hört sjungas på Flata många gånger redan i mitten av 1960-talet"

jag ju hört sjungas på Flata många gånger redan i mitten av 1960-talet, bl a av den sedan så kände trubaduren Kjell Höglund, samt den likaledes sedemera kände storfiskaren och älvräddaren Gunnar Westrin. Jag var helt övertygad om att Westrin hade skrivit den, samt att den kommit till Uppsala och Jamtamot via Br Stj Hasse Fladvad, som vikarierade som lärare på Vattudalsskolan i Strömsund i mitten av 60-talet, och då måste ha hört sången vid olika festiviteter på den tidens Flata. Br Fladvad står också som visans förmedlare i Sångboka. Senare kontakter med Br Fladvad visar att mina antaganden var helt fel. Enligt Br Oscarssons intervju med Westrin i JT-artikeln säger denne att han inte skrivit den, bara plitit på den tillsammans med en klasskompis från byn Strand strax utanför Flata, och

att grunden förmodligen kom från strandbons äldre bror.

Sune Arnesson, som Br Tage Levin angett som visans upphovsman i Wargentinskolans jubileumsskrift 1997 - Från Potifar till Internet, verkade ingen veta vem det var, inte

ens Br Levin själv. Jag har nu varit i kontakt med denne mystiske Sune Arnesson från Marieby, och han finns verkligen och lever i högsta grad. Han bor i Brunflo nu som pensionär, och säger sig säkert vara visans upphovsman. Sune skrev Peran Blues till en fest under sin tid på Försvarets Läroverk i Uppsala, omkring

1962. Han förde senare sången med sig upp till sin verksamhet som befäl

Br Stj Halvar, som här tycker att Motet svarar för dåligt: - Je hör dekk int!!

eller ; Åter till Perlanne

Perlänns Blös

Text och musik: Sune Arnesson

på Jämtlands Fältjägarregemente – I5 där den användes ofta som allsång vid fester av olika slag. Enligt Sune så är den korrekta titeln "Perlänns Blues" och inte "Peran Blues". Och "jä, jä!" - yeah, yeah!, ett gångbart omkväde under The Beatles första år, är tillagt senare, det ursprungliga var en sorts doa-kör. Någon av flata-gängets bekanta kanske hörde den i fragment på I5 när de gjorde lumpen, och sedan gjorde man sin egen version av visan på Flata.

Sune berättade också att den nuvarande svenske kungen, under sin tid som kronprins i slutet på 60-talet, hade varit med på en mycket blöt efterfest på mässen på I5 och på morgonsidan sjungit med i doakören på Blösen med Sune som försångare. Han erbjöd sig också att komma på något Mot och sjunga sången vid tillfälle, när han har vägarna förbi vid någon av sina resor tur och retur Stockholm.

Sången är helt klart inspirerad av afro-amerikanska s k "work-songs", som ofta används av amerikanska armén, inte så konstigt med alla angelsaxismerna i texten då.

Det är väl för övrigt enda gången som det är riktigt tillåtet med anglosaxismer i Jämtamot?

WHEN JE WENT OVER LÄNNAN - TOOL JA
JE REJV OPP EN STÄNN - TOOL JA
JE KÄRA HERRI MULLA - TOOL JA
JE HITTE E PEER - TOOL JA, TOOL JA,
TOOL JA, TOOL JA, TO
JA, JE HITTE FLEER.

JE STUPPE KNULAN TI FICKA - TOOL JA
AND SO JE WENT HOME - TOOL JA
JE FLOCKE FRAM EN KASTRULL - TOOL JA
JE SLEFFT TI E PEER - TOOL JA, TOOL JA,
TOOL JA, TOOL JA, TO
JA, JE SLEFFT TI FLER

(two months later.....)

NU ERE TOMT OPPÅ LÄNNAN - TOOL JA
THERE ISSNT A STÄNN - TOOL JA
Å HÄRRN YOU KÄRA
KÄRA KÄRA HERRI MULLA - TOOL JA
YOU CANT FIND A PEER - TOOL
JA,
TOOL JA, TOOL JA, TOOL JA, TO
INT EN ENDA KNUL

(PA TIM POM)

Improvisatoriska surpriser vid Julmotet 1988

Jamtamot är sig förvisso likt i det mesta, vilket en sällan förekommande deltagare som exempelvis Storjamten Per-Erik "Moffa" Wåglin konstaterade å Julmotet 2001, efter 14 års frånvaro från mot. Det föranlåter mig att här publicera nedan gjorda minnesanteckningar från Julmotet 1985, upprättade av mig den 1 februari 1986, vilka här återges här i något förkortad och bearbetad form.

Julmotet i december 1985 torde - som mot betraktat - inte gå till hävderna som någon anmärkningsvärd eller minnesrik händelse. Ingen utförde några akrobatiska konststycken på middagsbordet; ingen ekvilibristik som ändade med ända i grisskinkan; ingen extatisk Burman förrän på kammersittningens Nachspiel; yngsten spydde

Författare:

Br Stj Stefan "Halvar" Halvarsson

Invald: 1970

Poster: Skrivare 71-72

Överhövding 72-74

inte galla eller annat över motet; ingen andoiansk Storjamt av bästa blåtandmodell med etthundraelva längs hakans nedre del; inget klubbverk eller någon ordningsmakt för att raka ut bröderna heller, för den delen.

Det mesta var sig likt, bortsett från det osedvanligt rikhaltiga och vällagade julbordet. Och tyngsten blev gamlest ävensom yngst. Det var ovanligt. Väderleken var onormalt kallblåsigt och infamt vinterlik. Därmed blev texten till "Jul heeim" inte riktigt av samma aktualitet som eljest präglad så många föregående Julmot.

Motet var välregisserat ur organisa-

torisk synpunkt. Teknik, planering och systematik syntes utgöra säkra ledfyrrar. Det var måhända något ovanligt.

Det var inte särdeles många gamla eller halvgamla jamtar från de gloriösa 1960- och 1970-talsepokerna tillstädes; Storjamten "Halvar" konstaterade emellertid till sin stora förnöjelse att Storjamten Nisse Bergwall var där, liksom fogden m.m. emeritus

Ol'Jonssa. Detta återseende på mot var inte särdeles vanligt.

Denna trio kom under gemensamt samspråk vid marschen fram och tillbaka till Gunillaklockan med senilitetspåtagen rätt in på nostalgiska betraktelser över svunna tidars mot.

"Trions ansikten lyste upp, kinderna fingo en rödaktig nyans, ögonen glödo av iver; något måste företas, men vad? Efter något ackorderande befanns rådligast att åtkomma yngsluvan."

Glöggen värmdes gott. Något upprymda häröver återkommo de tre till nationen. Allt föreföll lugnt och stilla. Vedkommittén och förste eldmästaren Nils Bergwall hade gjort

sitt - en varm, rogivande brasa språkade i Stenholmska spisen. Helhets-

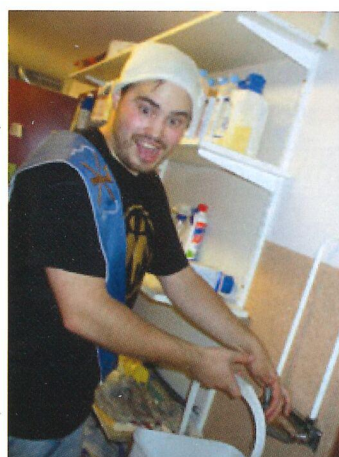
intrycket andades julefrid.

Inte mycket av vikt passerade; det som hände, ägde rum på annat håll: Jamtamots kör hade redan varit åstad på uppvaktnings till kroglokalen Slottskällaren och därstädes bringat nyvordne medicine doktorn Håkan Sandler sin sonora hyllning.

Äntligen sågo här Storjamtarna N. Bergwall och "Halvar" samt omförmälde emeritusen Ol'Jonssa en möjlighet öppnas att utföra något icke på förhand inplanerat, något improviserat, av surpriskaraktär. Trions ansikten lyste upp, kinderna

fingo en rödaktig nyans, ögonen glödo av iver; något måste företas, med vad?

Efter något ackorderande befanns rådligast att åtkomma yngsluvan.

Br 7-man, här vald till yngst

Företaget lyckades. Härnäst företogs en mindre husesyn inom nationens domäner. Så skedde. Examinationen utföll utmärkt, ty mellan kafédomainerna och portvakten i nya huset påträffades en större aluminiumkastrull, vilket käril var försett med blott ett handtag. Det andra -trasiga - låg på kärlets botten.

Med hänsyn till vattendragets genomströmningshastighet - vilken inte är hög - skulle hela arrangementsproceduren i längden medföra en avsevärd reningseffekt på Fyrisåns vatten.

Kastrullen beslagtogs.

Behörigen utrustade begav sig trion ut på akademistaden Upsalas gator. Färden ställdes mot Gillet. - Här bör inflikas, att Jamtamot under ett flertal av de senaste åren konsekvent undvikit att följa traditionen att låta yngsten hämta is på Gillet. Förfarandeunderlåtelsen kan därför anses sedvanlig. - Följaktligen fann sig kommittén bli bemött med viss skepsis på Gillet inför sitt ärende. Expeditionen lyckades dock; Gillet hade ännu inte förgätit sina mellanhavanden med Jamtamot.

Ingredienserna voro fulltaliga. Trion travade åstad mot Slottskällaren. Storjamten Nisse Bergwall ekiperade sig i yngstluvan, Storjamten "Halvar" påtog sin Storjamtsluva och Ol'Jonssa skrudade sig i jamtluva. N. Bergwall lät dessutom med sin överrock betäcka medfört käril.

Framkomna anvisades de av en hovmästare till övre våningen. Här uppenbarade sig bl.a. Storjamten Olof Sandler, jamten Lasse Forss samt Storjamten, tillika Håkan Sändlers profane broder Staffan Sandler; däremot ingen Snus-Larssa.

Trion framlade sitt ärende för de församlade. Inledningsvis erinrades om att Håkan Sandler på Julmotet 1973 i Bålsta, då Storjamten Ture

Stenholm deltog, utsågs till yngst. Påtalades även att på det motet fråga väckts om att motet borde närmare bestämma vari yngstens arbetsuppgifter - förutom att hämta is på Gillet - skulle bestå; därtill att en enmanskommitté tillsattes, vilken råkade utgöras av Håkan Sandler. Och han tog energiskt itu med sitt

uppdrag, vilket redan till kaffet och luciatåget - innehållande namn som

Yngsten utför sitt uppdrag

lucian och Storjamten N. Bergwall, tärnorna Staffan Sandler och Storjamten Hasse Fladvad, samt sjärngossen, tillika Storjamten Olle Bergwall -, resulterade i ett delbetänkande, som gick ut på att yngsten borde utföra miljövardande verksamhet, genom att ur Fyris å upphämta ett spann skitvatten, därefter avlämpa detta fluvium i nationens slask och i gengäld tappa i hinken rent vatten ur nationens tappställe för dricksvatten, vilket drickbara vatten slutligen skulle tömmas ned i nämnda å. Med

Men nationen då, har inte kastrullen saknats? Ja, vem tusan efterlyser ett kokkärl med bara ett handtag (och det andra, trasiga, borta) ...?"

hänsyn till vattendragets genomströmningshastighet - vilken inte är hög - skulle hela arrangementsproceduren i längden medföra en avsevärd reningseffekt på Fyrisåns vatten.

Nisse Bergwall avtog täckelsen över medfört käril, och avslöjades nu för de för-samlade disputationsmiddagsgästerna hurusom resultatet av Håkan Sändlers delbetänkande - som han själv var den förste att omsätta i praktiken - utfallit efter 12 års försöksverksamhet. Påvisades därvid att i kastrullen förefunnes vatten ur

ovan angivna vattendrag, vilket vatten dock av rådande årstid och väderleksförhållanden bibringats fast form, men icke sammanhängande sådan, utan i skepnad av konformiga, jämnstora isbitar. Detta vore dock inget anmärkningsvärt, när Fyris å, tack vare mängden emottaget fluvium från nationen, så avsevärt inte bara renats, utan måhända även blivit tjanlig för renat, d.v.s. förmått att successivt anpassa sin egen isstruktur till aktuellt marknadsbehov, alltså att bidra med lämpligt avkylande material till groggen.

Kommittén inskräpte med efemös ackuratess hur med denna diskrepans i själva verket förhölle sig, och att reningsåtgärderna numera nått därhän att vattnet utan vidare ginge nyttja i fryst form till disputationsmiddagens kommande groggbänk; mottogs dessa informationer, liksom donationen av kastrull med innehåll till Håkan Sandler, med allom god förnöjelse.

Därmed avtågade trion. Något luciatåg skedde inte på Julmotet 1985. Däremot hade de sett till att livligt underhålla sig själva genom de ovan relaterade aktiviteterna, vars spontana utförande ändock gjorde Julmotet 1985 minnesrikt.

Även Håkan Sandler torde ha fått anledning erinra sig Julmotet 1985

genom donationen han erhöll av Jamtamot - en kastrull med ett handtag och smältande fyrisåvattensis till groggen. Att gåvan kom från Jamtamot torde ha kunnat konstatera då isen sedermera övergick i flytande form. I botten av kärlet låg nämligen det andra handtaget, och detta handtag hade fasonen av ett stort "J" som i Jamtamot.

Men nationen då, har inte kastrullen saknats? Ja, vem tusan efterlyser ett kokkärl med bara ett handtag (och det andra, trasiga, borta) ...?"

ÖH-krönika på ammerskt vis

I min vilja att avvika från mängden valde jag att framföra min krönika i sjungen form vid senaste Ockupationsmotet. Melodin jag valt är den välkända "Möte i monsunen" av Evert Taube. Den är ju för övrigt känd i Jamtamotkretsar genom att vara melodi också till "skakerhänt och skekeltänt" Håll till godo Bröder och tack för ett verksamhetsår med mycket nöje och många väl klubbade beslut!

Vi möttes en kväll, i september var det nog,
Nere i teaterns jamtfyllda sal.
Det var dags att börja Motet, ÖH upp sin stämma tog
Inget slut det verkade bli uppå hans tal.

Men tillslut så fann han vett och han lämnade sin plats
överlade då sitt ämbete på mig
Det var just på detta sätt förra året tog sin sats
Och för sin tid sade Etay då tack och hej.

Motet fortskred så sakta under min taktfasta hand
och det första som sen skedde var det här;
För a 'Runa hadd åt oss sytt helt nya fina band
Som styrelsen med stolthet numera bär.

Nästa gång vi nu träffades det var i inre läs
och i den stenholska det sprakade och brann
men jag tyckte brasan saknade ett riktigt mysigt fräs
så stolen som jag satt på den försvann.

Men den dimman den var värst utav alla det är sant
ty stolens stoppning utav tagel den nog var
så med hinkar och med filter 1Q sprang till härdens kant
för att släcka och sen lirka fram ett svar.

Men vi Jamtar höll ihop så som äkta bröder gör
Ingen kunskap kring vårt virke nådde ut
Det är just av såna skäl som vår krets den ej utdör
Ty ingen broder hängs utav de andra ut.

Sen blev det dags för Julmot och allt som där hör till.
det var kask och fackeltåg och jamtstark glögg
senare så dukades det med båd, smör och ost och sill
å n'HP in i alltesammans högg.

Det var då som jag gjorde min största fadäs
då jag lät honom gå före ett apberg.
Br Rally han nog tyckte att jag var riktigt käs
då a-la-maltan fick rödbetssalladsfärg.

Sen så drömde nog bröderna som de flesta gör
om en juul hecim så som det ska va.
med rödtjoxan och en dryg ma meter snö därutanför
så vi for hemåt från blöta Uppsala.

Detta år det började med skön poesi
ty på ärtmot skrev vi bröder dikt på dikt
det var allt från seriösa till andra med snusk i
Ty kulturen har hos oss ju en stor vikt.

Sen så blev det ju prismot i discots fina sal.
men ingen pristagare kunde komma ner
Så Br Björck han höll i stället ett riktigt långt tal
om industrier som borde bliva fler.

Detta Mot var speciellt, och det som jag minns bäst
ty det skedde nåt jag aldrig skulle tro.
Ty n'Halvar var ej där, han var på sin svärfars fest
Eller var det pojken hans som blev nittio?

Sedermera blev jag yngst som ett hån mot demokratin
Ty vår spegel den var sprucken, skev och vind.
Men jag tog den bittra kalken och drack dess gröna vin
vilket ledde till att jag blev lika vind.

Vår Skrivare hugo fick smaka på min stav
Eller var det kanske gudens som han fick?
han påstår att jag honom några rapp i sidan gav
men på gröna supen skyller jag min kick.

Så var det dags för Valmot, vi hann knappt få någon paus.
så jag började planera denna kväll
men i mitt sinne var det bara kaos och åter kaos
Så motet avspeglade detta väl

För vi börja med nachspiel på stadsparksdammens ö
där vi hade spejare och akrobat
sedermera gick vi baklänges till nationen pö om pö
och av värdarna fick vi Zorbé till mat

Så vi börja med slisket och allt kom åt fel håll
vi åt ju varmrätt redan klockan sju.
sedermera börja valen och de spelade stor roll
ty vi valde vilken riktning vi får nu.

Sen så var det dags för Heimmot i Ammers vackra by
Vi börja' med en bussresa från stan
vår buss var här i början ännu så gott som ny
Men framåt slutet såg den ut som själva fan

Vi börja' med museet vid krångede kraftverk
och jag guidade då bröderna runt där
Efter ungefär en timme så avslutades mitt verk
Då åt vi kolbullar till lunch, mat för en kär.

Sen for vi ned till fallet som hussen skapade
där ser vi vad en skvader har för mål
Ty allt han brydde sig om och som han ville se
Var att stoppa pengar i sparbössans håll

Bröder hör nu upp riktigt för nu är det som bäst
för höjdpunkten är nära i min sång
Ty Motet åkte sedan till vårt Zorbcenter som gäst
Och backen låg framför oss grön och lång

Vi klättra' in i Zorben sen en efter en
Och utför backen rullades vi ned
Zorben studsade och rullade på sin branta scen
till slut förstod så bröderna min fix idé.

Vår resa till stan den var spännande som få
ty från skyttmon var det guppigt utav fan
så vår ruta skaka sönder men vi fortsatte ändå
och tillslut så nåddes målet in i stan

Men nu säger jag adjö och min klubba lägger ned
det har varit ett fantastiskt år med den
Jag vill önska Hansa lycka när han ut i vårt led
av överhövdingar får svinga den!

Foto: Br Redaktör och Br Jon Nyström
Montage: Br Redaktör

Br Storjanten Oscarssons hörna

Ar 1834 reste Johan Engström genom Jamtland. Han imponerades av jamtarnas allmänbildning och stil. Inget fjäsk eller högfärd noterade Engström och han noterade att jamtarna hade ett självständigt väsen.

Det här var långt innan nationalismens uppkomst och någon baktanke att "skapa" en jamtsk identitet fanns inte i Engströms sinnevärld. Han beskrev bara vad han såg och hörde! De nutida forskare som påstår att vår jamtska identitet är konstruerad i slutet av 1800-talet är på villospar.

Lägg märke till att Engström skiljer på Jamtland och Norrland! Och att jamten tillhandahöll både toddy och punsch – redan på 1830-talet. Engström glömmet inte heller att mar-

keras 'jamtlandstausan' i slutordet, något som kan vara 'gefundenes Fressen' för Härja-Jämt.

"Under min resa genom provinsen kom jag, bland andra, till en sådan bonde, (=norgeshandlare, förf.not) hwilken bebodde ett stort och wacker twåwåningshus, med dubbla fönster-rader på långsidan, sex stora rutor i hwarje fönster, (liksom i Norrland) och dubbeldörrar, om jag rätt minnes, till både förstugan och salen. I detta rum, som war både rymligt och prydligt, gick herr landtpatronen helt grawitetiskt och rökte sin pipa, under hwarjehanda resonemanger med en annan sambroder i yrket, hwilken nu war på visit "hos kamraten". Här språkades om Sverige och Norge, om riksdag och

krigsdagar, (de flydda, nemligen) om kurs och konkurs, o s w och det war både sans och förstånd i böndernas tal. Jag kan ock ej säga att hos dem war någon odräglig högfärd, utan ett jemnt och sjelfständigt wäsen. Der fjeskades hwarken för mig eller min reskamrat, som här införde mig; men ingen af oss hade skäl att klaga öfwer brist på höflighet och wälfägnad; ty der gafs kaffe i snygg serwis, och bjöds toddy eller punsch, hwilket jag likwäl undbad mig. – Husets inre möblering samt folkets hwardagsdräkter och lefnadsätt wittnade i allting om wälmåga och mer än wanligt bondwett, så wäl hos den manliga personalen som qwinorna."

I den kampanj som fördes i ÖP för några år sedan av en viss tidigare kulturredaktör tjtades det om att jamtarna inte särskiljer sig från andra svenskar, att vi måste öppna sig för omvärlden, för främningar etc. Det finns ett uttryck som heter "att slå in öppna dörrar".

Författare till bägge artiklarna:
Br Stj Bo Oscarsson

Invald: 1975
Poster: Hövding vt -76
Överhövding 76-77
Gode 77-79

Jamtamots Hederspris 1990

Det passar utmärkt på den nämnda kampanjen, vilket framgår av resenären John Neander som reste i Jamtland år 1882. Han noterade att vi är öppna och frimodiga, intresserade för omvärlden och gärna ger oss ut på resor och att Jamtlands befolkning är bland de främsta i landet.

John Neander, 1882:

"Det är följaktligen trångt på båtarna; men det gör ingenting till saken; desto lättare är det för oss att komma i samspråk med jemtarne. Samtalen äro ock snart i gång. Vi erfara genom dem, att vi kommit i sällskap med folk från långt aflägsna delar af provinsen, n. b. enligt vårt sätt att bedöma afstånden; för dem endast en småsak på 5 a 6 mil, eller mer.

Allesamman förefalla oss öppne och frimodige; vi varseblifva lika litet den vanliga bondblygheten som den, stundom befintliga framfusigheten. Hos alla spåras ett ovanligt stort intresse för allmänna angelägenheter (i synnerhet för de praktiska intressena) och för tillståndet på andra orter. Vi skönja äfven hos flertalet en öppen blick för både det ena och det andra. Detta förvånar oss till en början, men vi finna en förklaring derpå,

då man upplyser oss om, att jemtarne i allmänhet äro roade af resor, och att det icke finnes många ibland dem, som icke under en eller annan form varit ute och sett sig om på deras förhållanden ganska vidsträckta områden. För resten torde ock det upphöjda, som ligger i naturen häruppe, hafva gjort något till i detta afseende. Huru som helst, hvilka de samverkande krafterna än äro, resultatet är sådant, att vi måste gifva, jemten ett högt rum bland vårt lands befolkning."

Källa artikel ett: Dr. J Engström, 1834: ur 'Resa genom Södra Lappland, Jemtland, Trondhem och Dalarne', citerat ur Jemtlands nya Tidning, nr 49 onsdagen den 3 december 1856

Källa artikel två: "Öfver Jemtefjellet till Norge, Minnen och intryck från en jernvägsfärd. Bref till Nya Dagligt Allehanda, af John Neander, 1882

UNDER SUPTALLEN

I jakt på velour

En helt anonym storjamt med bakgrund på Flata besökte för ett tag sen nationspuben Orvar och inmundigade där ett antal duskar öl. Detta ledde småningom till att Broder Orvarvärd med hårda blickar och tillmälen fick hindra Storjanten från att allt för uppenbart lägga an på de arbetande kjoltygen.

Det gäller att vara på tå...

En icke namngiven styrelsebroder arbetade på nationen en sen fredagkväll med att diska. När så det mesta var klart och Brodern ställde undan det sista av disken i förrådet, välte en vagn över Brodern och klippte nästan av honom ena stortån. Sedan dess har skämtet haglat i still med: *"Alla var på tå när utskänkingsmyndigheterna kom. Ja förutom N.N. då..."*

Avsluta när det är som bäst

Efter föregående Mot satt ett antal bröder länge och väl kvar på kammar'n och där diskuterades bland annat Storjanten Halvars protokolläsning under förhandlingarna. En Storjamt med förmåga att vara slagkraftig samt ibland sjunga Hank Williams konstaterade i högsta välvilja då: *"n'Halvar är aldrig så lycklig som när han läser protokoll. Man kanske skulle skjuta honom då så skulle han i alla fall dö lycklig."*

Alla ska bada...

Under Heimmotet beslutade två bröder att idka nakenbad i den friska Ammerån. De letade sig snabbt ner till en enligt dem lämplig badplats. Den låg dock alldeles vid ett hus så man tänkte att det kunde vara lämp-

ligt att be om lov. Efter att ha ringt på helt utan effekt så frågade de den sovande katten om de möjligtvis fick tvaga sig utanför gården, och då inget svar kom tolkades tynsnaden som ett ja. När så badet var avslutat iddes inte bröderna skyla sig så de ikädde sig det enda en Jamt behöver; sin luva och sitt ämbetsband. I denna något av slappnade klädsel gick så bröderna tillbaka till bygdegården, längs riksväg 87. Försök gjordes även till att få lift sista biten. Ett bildmontage kring allt detta finns att beskåda längst bak på tidningen.

Artut

Klent

*Äntligen en JT!

*Snart är det Stormot!

*Att brr Handöl d.ä. och d.y startat företaget Oppgården Handöl

Handelsbolag.

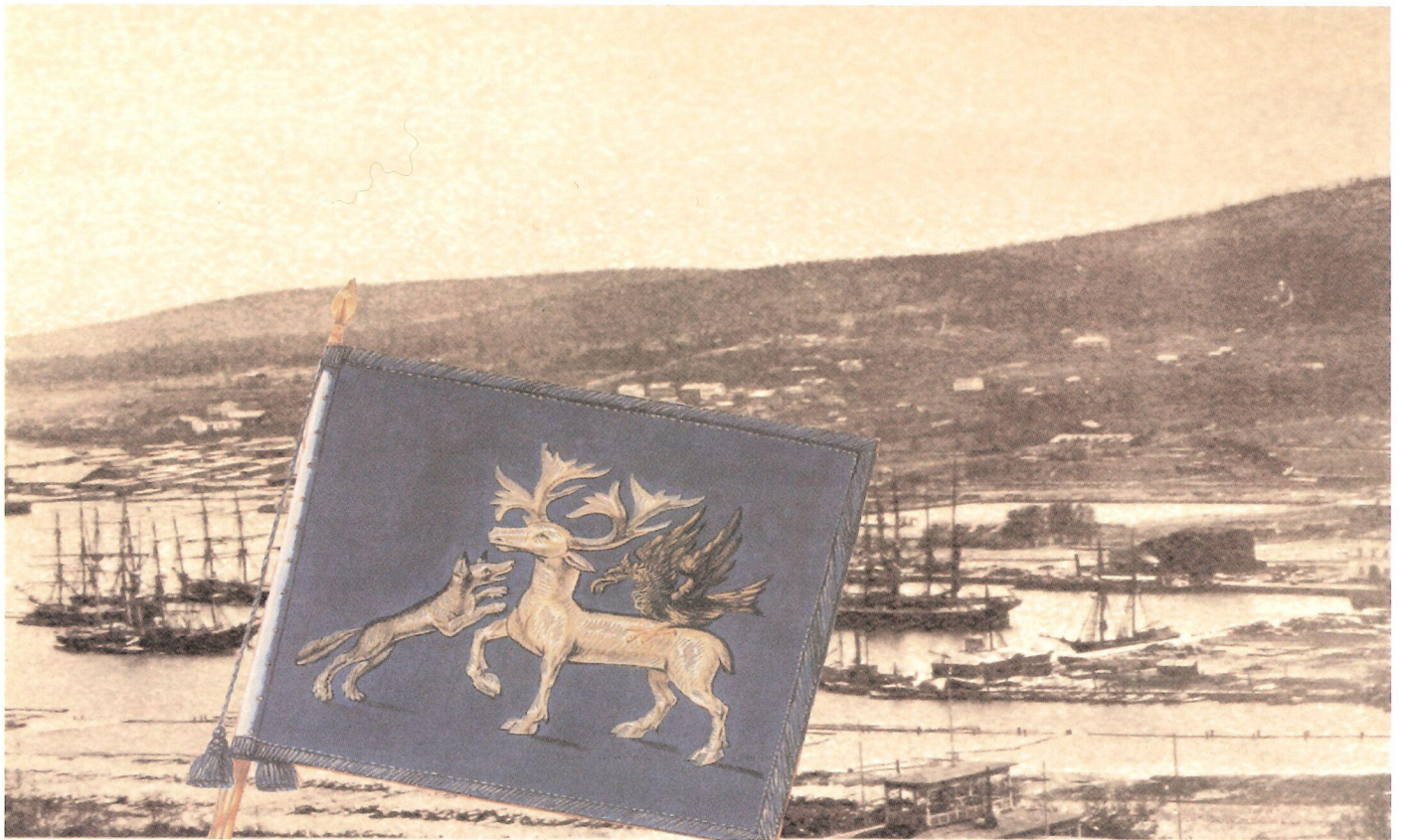
*Att Samarret gick så bra att det inte finns några undanflykter för att bjuda jamtsnus på Stormotet

* Ännu inget Jamtsnus.

*Att så få yngre Bröder skrivit till detta nummer. Osedvanligt klent att inte ÖH skrivit en reflexion.

*Att svenska tändsticksbolaget vägrade sponsra Samarret.

*Att inte fler Bröder var med på Heimmot.

Slaget vid Sundsvall ELLER svenske Fiendts vedermodor

En kort historisk återblick över krigshändelserna i Sundsvall år 1721,
given av br Anders Larsson (invald på Stormotet ht 1990).

Preludium

Tidigt om morgonen den 25 maj år 1721 red premiärkornetten vid Jämtlands kavallerikompani, Daniel von Nandelstadt, tillsammans med två meniga ryttare i sporrsträck till Galtberget söder om Sundsvall för att speja efter en rysk flotteskader som väntades passera kusten. Ganska snart kunde Nandelstadt sikta flotteskadern och konstatera att:

*"Han fantz bestå af 33 galerer, 33 lådior och 33 slupar,
alla fullastade med folk och krigsrustningar".*

Vårdkasarna tändes.

Två dagar tidigare, den 23 maj, hade nio (9) jämtländska kavallerister och allmogemän råkat i strid med kosacker vid Högs kyrka i Hudiksvall där två (2) kavallerister, fjorton (14) kosacker, och ett antal (osäkert hur många) allmogemän hade stupat. På sin väg norrut brände ryssarna Galtströms järnbruk och skövlade Löruddens fiskehamn.

I Nandelstadts minnesanteckningar står det:

"...hvarföre jag skyndade mig åter till staden och jemte rapport till Löjtnant Lindstedt rådde honom att wid detta tillfälle hellre nyttja harwärjan, än att låta våra bussar fåfångt uppoffras mot Fiendens myckenhet. I synnerhet som de adjungerade Stadsbor och Bönder icke torde wara att lita på, och intet Artillerie gafs att afhålla fiendens landstigning. Men Löjtnant Lindstedt ägde för mycket eld och brawoure att finna sig derwid".

Nu hade Lindstedt, ledare och löjtnant för kavallerikompaniet inte själv sett flotteskaderns numerär och hoppades kanske att ett skjutande och trummande skulle avskräcka de fiender som tänkte sig åt Sundsvallsområdet. Tricket med att ensam slå på trumma och skjuta av musköter hade kyrkoherden i Hölö, Paulus Scharff, tidigare prövat med ett synnerligen gott resultat. Enligt sägnen hade han år 1719 med hjälp av en dräng lyckats skrämra ryssarna från att landstiga söder om Stockholm.

Ryssarnas ankomst

Näst efter middag anlände den ryska flotteskadern till Sundsvall. Försvarens hade inte tillgång till något kraftigt artilleri, varför inget kunde dämpa ryssarnas iver att landstiga. De senare kunde därför obehindrat land-sätta trupper vid Mon söder om staden. En del galärer anföll även med kanoneld rakt mot staden "skiutandes längs gatorna och hvar han folk märka kunnat". På torget i staden stod sextio jämtlandskavallerister och fick kanonelden rakt på sig. Tillsammans med kanonelden kom torvor, stockar, och stenar flygande så ryttarna blev tvungna att ut ur staden retirera till västra stadsbron.

Vid bron fanns under ledning av major Fieandt, tillika försvarschef, ett uppbåd allmoge och borgare om totalt 150 man stationerade. När Fieandt insåg fiendens styrka, såg han ingen annan möjlighet än att ge upp

Även de kvarvarande bönderna flydde, och kvar att försvara civilbefolkningen stod jämtlandskavalleristerna ensamma.

staden, och bränna förråden samt de nybyggda svenska galärerna i hamnen. Taktiken som han sedan kom att använda sig av, var att å ena sidan långsamt retirera och koncentrera sig på att i görligaste mån skydda civilbefolkningen, men å andra sidan samtidigt undvika att bli kringränd. Han placerade därför sin styrka vid Jämtlandsvägen och lät riva stadsbroarna, kasta upp bröstvärn med spanska ryttare, och på nytt fatta posto.

Då ryssarna landsteg i själva staden, flydde hälften av bönderna. De kvarvarande 77 männen under Fieandt, de 80 jämtlandskavalleristerna under Lindstedt, och de 80 båtsmännen under Wibbling, lyckades under en timmes kraftig eldgivning från bägge sidor, hejda ryssarna vid västra bron. Kosackerna och det ryska infanteriet passade dock under eldstriken på att gå över Selångerån på andra ställen och hotade att omringa svenskarna. Fieandt beordrade då båtsmännen att bränna de kvarvarande efter Selångerån uppdragna galärerna och riva broarna. Efter dessa order finns inga noteringar om båtsmännens öde. Förmodligen flydde de till skogs eller gav sig till fånga. Även de kvarvarande bönderna flydde, och kvar att försvara civilbefolkningen stod jämtlandskavalleristerna ensamma. Dessa beslöt att i god ordning retirera, och att upprätta en ny försvarslinje vid Holmbron strax norr om Selångers kyrka. Utifrån den platsen lyckades jämtlandskavalleristerna prestera två mot-

anfall, och åtminstone för ett tag hejda fiendens framfart.

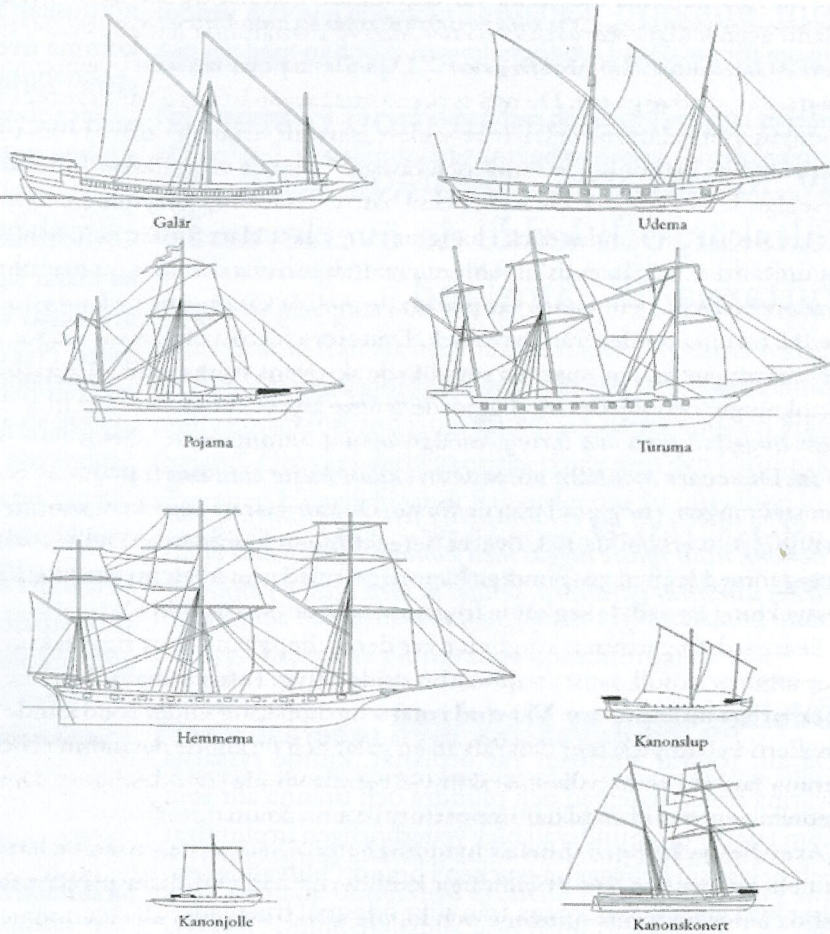
Slutstriden

Inför de eskalerande ryska attackerna retirerade sedan ryttarna ytterligare västerut längs jämtlandsvägen utmed Selångerdalen. Slutstriden kom att stå i närheten av Selångers medeltidskyrka. Fiendt skrev kort efteråt:

"Men sedan jag med mitt manskap mig åter i stånd och motvärn uppställt hade, och Fienden sig allt mer förstärkt, råkade jag med honom uti en swår recontre ånyo, att Löjtnanten och Cornetten blefwo dödel:n blesserade ... och manskapet mest nederhuggit, så att deraf så wida mig weterligt är, ej mer öfwerblevo än 6 man".

Kornetten von Nandelstadt dog trots allt inte, utan överlevde sina blesyrer och sin fångenskap. Han skrev om händelsen i sina memoarer femtio år senare:

"...när vi åter satt oss vid Valla gård blefwo vi af Ryska infanteriet omringade. Löjtnant Lindstedt blef skjuten vid Valla port, som sedan befanns vara skett aff fem pistolkulor. Jag högg mig något längre fram, tills jag efter fem swårare blesyrer blef fånge...så hade dock min ungdom och ifver den tiden någon satisfaction deri, att väl flere affienden

Olika typer av ryska fartyg

nedstöttes för min långa värja, af de då bruklige. 2:re trompetaren vid vårt Cawallerie, Johan Hindric Ruckteshell, en Curländare som följt med från decenten på Seland...hade mer än vanlig styrka och färdighet, så att han öppnade väg genom Ryska infanteriet för sig sjelf, jemte 10 à 12 Ryttare, som kommo undan på vägen mot Jemtland, utan vidare olägenhet, än att eftersta af dem fingo några lätta styng af de efterträngande kosackerna. Alla öfriga af vår ringa trupp blefwo nedsablade på landsvägen wid Valla ...”.

Jämtarnas kvartermästare Condreyer tillfångatogs sårad, utplundrades naken, och släpades genom de byar som kosackerna hemsökte. Vid en av de bondgårdar som plundrades av soldatesken lyckades Condreyer komma loss och fly på en kosackhäst. Han samlade sedan ihop resterna av manskapet, skaffade dem en fältskär, och ledde de överlevande ryttarna till Jämtland.

Trasig värja, upphittad i Selångers-trakten

Major Fieandt lyckades tillsammans med några andra ryttare fly till skogs där de sedan dock skingrades. Tre kosacker fick syn på Fieandt och satte efter honom i ett par mils vild ritt i riktning mot Tuna. När denne insåg att han inte kunde skaka av sig förföljarna stannade han och vände sig om för att slåss. Den förste ryssen sköt han med sin pi-

Han samlade sedan ihop resterna av manskapet, skaffade dem en fältskär, och ledde de överlevande ryttarna till Jämtland.

stol,

”...den andre blef jag qvitt genom ett styng av värjan genom lifvet, men den 3:die såsom gewärlös, sprang i det samma neder af hästen och med en sådan Furie kom mig uppå lifwet, att jag ej kunde eller feck bruka värjan mot honom, utan måste luggas med honom. Dock sedan vi således utmattat varandra, skildes vi med accord vänner åt ...”.

Ödeläggelsen av Medelpad

Då allt försvar slutligen var utplånat, kunde ryssarna svärma över Medelpad och plundra och bränna allt som kom i deras väg. Sundsvall blev vederbörligen utplundrat och fick se sin bebyggelse stucken i brand, ”blifvandes endast kyrkan och Klockorna från slikt ödesmål frikallade”. Staden brann i ett dygns tid. Ryssarna lär även ha dragit not i hamnen för att leta efter värdeföremål som borgarna

förmodades ha sänkt ned.

Enligt en tillfångatagen drucken rysk soldat vid namn Kulikoff, som man hittade när den ryska eskadern lämnat Medelpad, fanns det bland ryssarna före detta svenska officerare som kallade sig tyskar och tillfångatagna lotsar som hade väglett ryssarna på deras Norrlandsraid. Daniel von Nandelstadt som sårad togs till fånga och den druckne ryssen Kulikoff gav en samstämmig bild av vad de fåtaliga svenskarna hade haft att slåss mot. En rysk styrka på uppskattningsvis 500 kosacker och 6000 man infanteri- och sjöfolk.

De ryska soldaterna hemsökte även de omkringliggande

...kunde ryssarna svärma över Medelpad och plundra och bränna allt som kom i deras väg. Sundsvall blev vederbörligen utplundrat och fick se sin bebyggelse stucken i brand...

byarna och tätorterna, som exempelvis Alnön, Rödön, Härnösand, och Timrå, med brand och plundring. De undvek dock att förstöra kyrkor förutom att inventarierna fick fötter. I övrigt var ordern den att ta all nötboskap som de kunde komma över, och att ersätta förlorade hästar med nya (dvs att inte ta fler än vad som behövdes).

Kosacker

Civilbefolkningen tycks ha klarat sig utan allt för mycket av våldtäkter och mord. När den ryska eskadern lämnade Medelpad med 234 stycken hemman och två järnbruk nedbrända bakom sig var galärerna så överlastade av plundrade föremål, att skeppen

”borrade sig djupt ner i Bottenhavets lugna vattenspegel”.

I Fieandts skriftliga redogörelse efter striden framgår att en av de största besvikelserna för honom var den egna befolkningens plundrande av dess olyckliga bröder:

”utan löpande nu på vägar och i skogen samt röfva och utplundra vad de flycktande undan Fienden ej öfverkommit, så att det nu är än beklagansvärt...”.

Så slutade det sista slaget under det stora nordiska kriget.

Jamtarnas vedermödor i en särskild belysning

Det har mest i förbifarten skrivits om de jämtländska kavalleristerna och deras insats vid slaget vid Sundsvall, men likväl lika lite om insatser i stort under det stora nordiska kriget åren 1700-1721. Tyngdpunkten har av förståeliga skäl legat på dragonregementet som rymde över 1000 man.

Händelserna vid Fredrikshald år 1718 då Karl XII dog brukar av många svenskar betraktas som slutet på det stora nordiska kriget. Kungen var ju död och med honom mystiken. Räknar man däremot i antal döda soldater, så var det det året det började för jamtarna.

Jamtarna hade senare under det nordiska kriget försvarat gränsen mot Norge och inte lidit några nämnvärda förluster i människoliv. År 1718 skulle detta senare komma

Jamtarna hade senare under det nordiska kriget försvarat gränsen mot Norge och inte lidit några nämnvärda förluster i människoliv. År 1718 skulle detta senare komma att förändras.

att förändras. Först inträffade katastrofen på fjället 1718-19 med omkring 1000 döda jamtar, och då både kavallerister, dragoner och sådana som stred i Hälsinge bataljon. Sedan följde bataljen vid Sundsvall, Selånger och Hudiksvall, med allt som allt omkring 37 dödade jamtar.

Våren 1721 var Jämtlands kavallerikompani kommenderat på strandvakt vid Sundsvall mot dom härjande ryska sjöstyrkorna som opererade längs norrlandskusten under befäl av Peter von Lacy. Detta undantag från jamtarnas och Karl XI överenskommelse, att inte sända jämtländsk trupp från sitt landskap till någon främmande krigsskådeplats, hade bara brutits en gång tidigare, nämligen då Armfeldts armé invaderade Trøndelag. Hotet mot Sverige från arvfjenden Danmark försvann dock i och med separatfreden den 3 juli år 1720 och detta lösgjorde de jämtländska trupperna, så att de istället kunde användas österut där de ansågs bäst behövas. Hela Finland var ju sedan år 1714 ockuperat av ryssarna. Deras skärgårdsflotta under amiral Apraxin brände år 1719 systematiskt Upplands, Södermanlands och Östergötlands kuster i syfte att åminna segern vid Poltava tio år tidigare. Man hade även tänkt bränna norrlandskusten vid Gävle, men misslyckades med detta. År 1720 brändes dock Umeå och bygden däromkring.

Den ryska flottan med baser på Åland var våren 1721 änyo ute till havs. Med detta ville ryssarna, innan freden obehagligen kom, skrämja svenskarna till eftergifter vid de stundande fredsförhandlingarna.

Jamtarna som fick till uppgift att försvara Sundsvall var en blandning av vältränade veteraner och bondpojkar. Utrustningen var att döma från ett brev

Major Fieandt
1721.

daterat den 9 mars 1721, ett hopkok av olika modeller, årtal och ursprung, kort sagt utsliten och bristfällig. Man var i princip i behov av allt från stigbyglar och hölster till uniformer och schabrak. Officerskåren var däremot vältränad och i högsta grad lämpad för sin uppgift. De hade erfarenhet från allsköns bataljer

runt omkring i Finland, Livland, Kurland, m.fl. krigsskådeplatser. Speciellt major Fieandt hade varit med i ett otal drabbningar, ända sedan slaget vid Narva år 1700. Tack vare Jämtlands kavalleriofficerskårs gedigna erfarenhet brakade inte försvaret ihop totalt inför övermakten.

De meniga ryttarna var mestadels infödda jamtar från torp i den centrala Storsjöbygden. Det hade dock inte alltid varit på det viset. På 1600-talet rekryterades ryttare från andra håll i Sverige, i och med att jamtarna inte var att lita på. Rytartkompaniets roll hade därför delvis varit att hålla ordning på dom sturska jämtarna som hellre hjälpte danskarna.

Tack vare Jämtlands kavalleriofficerskårs gedigna erfarenhet brakade inte försvaret ihop totalt inför övermakten.

Kompaniet år 1721 var dessutom den enda beridna styrkan i Norrland. Jämtlands dragonregemente var oberidna dragoner, och Hälsinge- och Västerbottens regementen var av typ infanteri.

Jämtlands dragonregemente som på grund av rysshärjningarna hade placerats i Gävle, var våren 1721 med och hindrade ryssarna från att bränna den staden. Ryssarna seglade då vidare norrut, gjorde strandhugg och satte iland plundrande kosackförband längs vägarna i Gästrikland och Hälsingland. Det var i detta kaotiska skede som den karolinske veteranen Henrik Fieandt fick order om att sätta ihop försvaret av Sundsvall, en stad som man anade skulle komma att stå näst i tur att hemsökas av ryssarna. På sin minst sagt brådsakande ridväg norrut blev Fieandt i Gästrikland under två dygn hejdad av plundrande kosackförband.

Fieandts dom över sundsvallarna

Försvaret skulle komma att bestå av Jämtlands kavallerikompani på omkring 80 man, 80 båtsmän och en allmogeo- och borgarmilis i Medelpad på omkring 150 man. Försvarens saknade understöd av artilleri förutom några små "stycken" som hade tagits från båtar och gårdar. Det faktum att det var så svårt att få ihop mer än 150 medelpa-

dingar och inte som önskat 700–800 man, fick Fieandt att efteråt i hårda ordalag anklaga sundsvallarna och medelpadingarna för deras ”tröga och nachlässiga art”.

Man kan i efterhand påstå att Fieandt hade rätt. När Jämtland anfölls under ”teaterkriget” mot danskarna år 1788, kunde de till antalet få officerar i Jämtland, utan det Jämtländska infanteriregementets hjälp men med hjälp av just kavallerikompaniet, vid Jerpe skans trumma ihop ett Jämtländskt allmogeuppåd på 1960 man. Detta kompani lyckades skrämna iväg en av general Kornbakk ledd dansk här, som anföll Jämtland med 2700 man (dragoner, soldater och skid-löpare), men som retirerade utan strid.

Tjugotvå (22) stycken dödade jämtar begravdes i Selånger kyrka och efter freden kom de överlevande sju fångarna som varit i S:t Petersburg tillbaka till Sverige.

Efter slaget vid Sundsvall for ryssarna vidare norrut längs norrlandskusten och brände utan större motstånd. På hösten år 1721 kom freden i Nystad. Därmed var det stora nordiska kriget, och Sveriges roll som stormakt, definitivt till ända.

Ordlista

accord	överenskommelse
adjungerade	tillfälligt upptagna i ett försvaret eller i ett uppåd
blesserade	sårade
bussar	soldater
curländare	kurländare är personer från Kurland i Lettland
fatta posto	postera sig
fältskär	militärläkare
harvärjan	flykt (ta till harvärjan)
sekundkornett	den (officer) som rider med standaret
premiärkornett	officersgrad över sekundkornett och under löjtnant
recontre	sammandrabbning
soldatesk	hop tygellösa och råa soldater (vanligen utan befäl)

Källor

- Cronholm, Sven, Död på fjället. Till 250-årsminnet av Jämtlandsarmén och fälttåget över gränsfjällen 1718-19, Fältjägaren nr 39, Östersund 1968.
- Karolinska förbundets årsbok 1990.
- Krigsarkivet.
- Nationalencyklopedin (NE).
- Petri, G., Armfeldts karoliner 1718-1719, Stockholm 1919.
- Uddgren, H.E. (redaktör), Kungliga Bohusläns Regemente och dess hembygd, Uddevalla 1961.

Bildkällor

- Bild 1: Jämtlands kavallerikompani vapen år 1721. Bilden föreställer den år 16XX gjorda skiss som var underlaget för den fana (som har gått förlorad).
(red anm: fanan är i artikeln monterad på en bild av sundsvalls hamn.)
- Bild 2: Typer av fartyg, okänd källa från mitten av 1700-talet.
- Bild 3: Trasig värja, upphittad i Selångerstrakten har tidigare publicerats i Karolinska förbundets årsbok 1990.
- Bild 4: Teckningen Kosacker, gjord av Marc Grieves, har tidigare publicerats på sid.15 i Stora Nordiska kriget 1700-1721, III. Ryssland, Sachsen, Preussen och Hannover. Fanor och uniformer, av Lars-Eric Höglund, Åke Sallnäs, Alexander Bupalov, ACEDIA PRESS.
- Bild 5: Peter von Lacy finns på Wikipedia och är tidigare publicerad i en rysk bok från 1800-talet.

Den stora döden och Jamtland

När svininfluensan drar fram kan en historisk återblick vara intressant. Vid medeltidens ingång inleddes en större våg av nyodling i Jamtland. Enligt isländska källor anlände dock digerdöden med ett engelskt skepp till Bergen under sensommaren år 1349. Pesten hade därmed kommit till Norden. Av Europas befolkning beräknas mellan 30 till 50 procent ha avlidit. Pestens framfart var dock oberäknelig, vissa bygder drabbades knappt alls medan dödstalen i andra bygder kunde uppgå till 80 %.

Digerdödens ankomst till Tröndelag kan dateras då självaste ärkebiskop Arne i Nidaros sveptes bort av pesten i oktober månad 1349. Källor saknas för hur pesten kom till Jamtland men de intensiva västliga förbindelserna till Tröndelag talar dock starkt för att pesten bör ha kommit över kölen kring årsskiftet eller våren 1350.

Skriftliga källor av digerdödens framfart i Jamtland saknas men stort manfall bland Jamtlands invånare bör ha ägt rum. Med pesten inleddes enligt Dick Harrison en nedgångsperiod för Jamtland, vilken torde kunna förklaras av både återkommande pestepidemier och en klimatförsämring. Enligt jordböcker från 1568 uppskattas att 25-40 % av gårdarna i Jamtland lades i träda under senmedeltiden.

Gården Svedäng i Alsen grundande enligt arkeologiska utgrävningen kring år 1000 genom att ett långhus och tre mindre hus anlades. Gården fortlevde ganska väl under 1100- och 1200-talet men övergavs oförklarligt i mitten av 1300-talet. Gården återbyggdes aldrig. Digerdöden eller avflyttning?

Gården Svedäng är inte unik. Den norske historikern Helge Salvesen har analyserat hur bygderna kring Hackås och Undersåker avfolkades under senmedeltiden. Bördiga Hackås förlorade måttliga 30-40 % av gårdarna medan mindre bördiga Undersåker lades kring hälften av gårdarna öde.

Jamtland torde alltså före 1350 haft en bebyggelsespridning som mycket större än till och med efter nyuppodlingar på 1600- och 1700-talet. Under senmedeltidens agrarkris koncentrerades dock de jamska inbyggarna kring bättre avkastande marker som Hackås. Genom nedgången i befolkningen sjönk priset på gårdar drastiskt vilket möjliggjorde flyttning till mer högavkastande jordbruksmark. De efterlevande bönderna kan alltså fått det bättre då mer högavkastande mark blev ledig. Betalningen för drängar höjdes bör höjts eftersom arbetskraftsbrist rådde.

Ordstäven om att den enes död är den andres bröd kan ha stämt in mer än lovligt.

Dr. Fo. Gunnar Irén

Kung Chulalongkorns resa till Jamtland

eller orsaken till att det står en pagod i Utanede.

Bästa Bröder! Nu är det äntligen dags för den tredje och avslutande delen i Sara Nordströms följetång om Kung Chulalongkorns resa till Jamtland. Vi har i de tidigare två fått läsa om upptakten till hans majestäts sverigeresa och hans färd längs norrlandskusten. Jamtlands Tidning riktar ett stort tack till Sara för hennes idoga arbete och hoppas att få se fler alster av henne i framtiden. /Br Red

Så var man då framme i Bispgården! Kungens stora följe hade reducerats något. Nu var man endast 17 personer som följde kungen: två av hans bröder, tre söner, en hovmarsalk, en handsekreterare, två adjutanter, en läkare, en page (tillika tekokare), en medlem av siamesiska legationen i Paris, en kunglig kurir, tre kammartjänare samt Siams generalkonsul i stockholm Axel Johnsson.

Men promenerade den lilla biten från stationen till hotellet. Utanför hotellet stod en samling barn, i huvudsak flickor, och man kunde läsa i tidningen dagen därpå att kungen plockat upp en av dem. Senare visade det sig dock att det inte var någon liten flicka, utan Theo Näsström som vid tre års ålder hade långa ljusa lockar, precis som modet påbjöd. Det var vanligt att pojkar inte fick sin första klippning förrän vid skolstarten.

Grosshandlaren Per Persson Näss (född i Byn 1843) och hans hustru

Anna (född 1846 i Österforse) ägde Turisthotellet och de hade under åren fått äran att ta emot flera potentater. Tre år tidigare hade till exempel den svenske kungen Oscar II varit på besök. Hotellet låg mitt emot järnvägsstationen. Några år senare kom det att bli ett tillhåll för traktens "gubbar och järnvägsarbetare", då det fick en bakficka kallad "Klassen", där det gick att köpa sig en pilsner utan att beställa mat, vilket inte var riktigt lagligt. Tur var dock detta, för undertecknads morfar lyckades efter idogt arbete, tigga i hop tillräckligt med pilsnerkorkar för att det skulle räcka till att sy upp en hel simdyna, och så blev han en bra simmare också! Ny servis hade inköpts enkom för Chulalongkorns besök och matsilver (betoningen på silver...) hade lånats in från välbärgade hem på orten. Det är väl kanske en annan historia att ryktet spreds att kungen inte använt besticken utan ätit med fingrarna... En journalist som fick närvara beskriver kungen och hans sällskap så här:

"Konungen så väl samtliga i hans svit ha den utpräglade mongoliska typen, med mörk citrongul hudfärg, svart strävt hår och svarta ögon med smala pänslade ögonbryn." och fortsätter:

"Flertalet af siameserna, såväl konungen själf som medlemmarne af sviten, äro småväxta, och deras utseende är präglad af en ovanlig ungdomlighet i förhållande till de höga värdigheter de inneha."

Detta med ungdomligheten tycks ha förbryllat många. En annan journalist skriver att förvånades av att kungen inte hade en enda rynka i ansiktet, trots att han hade så många hustrur. Självt hade journalisten fullt med rynkor och han hade ju ändå bara en hustru.

Menyn hade beställts långt i förväg, och man inledde med ett klassiskt svenskt smörgåsbord där man intog flera sorters fisk, kaviar och sallader som sköljdes ner med tre sorters brännvin. Så fick man renbuljong och sherry. Stämningen blev allt

bättre och bättre och till laxen serverades ett vitt rhenvin och då det var en mycket varm dag, drack kungen rejält av den kylda drycken. Till huvudrätt väntades renstek som skulle sköljas ner med ett rött bourgognevin. När kungen smakade vinet spottade han dock genast ut det.

Förvirringen blev total. Vad var det som var fel? Ingen kom sig för att säga någonting och kungen åt lugnt vidare på sin renstek, dock utan att dricka någonting. Senare när kronofogden Per Söderman tog en titt på de order som utgått från hovet till turisthotellet insåg han vad som varit fel. Där stod: "Se till att alla bordsviner blir ordentligt kylda utom årgångarna som serveras vid rumstemperatur". Detta var någonting som kocken vid Turisthotellet

"Flertalet af siameserna, såväl konungen själf som medlemmarne af sviten, äro småväxta, och deras utseende är prägladt af en ovanlig ungdomlighet i förhållande till de höga värdigheter de inneha."

inte uppmärksammat, så vinet serverades alltså väl kylt. (Man får väl ursäktas honom, för bourgogneviner var nog inte så vanliga i Bispgården.) När man kom till desserten, även här en tårta, säger illasinnade rykten att kungen tog hela tårtan själf. Detta gav upphov till ett ordstäv i trakten som användes när någon tog allt eller sista biten av någonting: "Jag gör som Chulalongkorn".

Nu tog man häst och vagn till Edset där ångaren "Liden" väntade för att föra gästerna den första sträckan nerför Indalsälven. För att man skulle få en värdig resa hade man lånat eleganta vagnar och låtit de fraktas till Bispgården. Ur en turisthandbok kan man om denna sträcka läsa att: "det är en gudomligt vacker färd med de härligaste utsikter ibland åt motsatta strand af elfven och ibland återigen längs hela elffå-

ran med dess höga, nipformade, gröna stränder. Under vägen passerar Fors kyrka, en fyrkantig, temligen oansenlig byggnad från år 1834" Denna väg heter sedan 40-talet "Kung Chulalongkorns väg", till minnet av den stora dagen.

Edset var en liten halvö som stack ut från strandens norra sida. Här låg nu Liden och väntade på sällskapet. Här fanns även en äreport som nu hade dekorerats med granris och björklöv. På den södra delen sattes en sköld upp med den vita elefanten på och inuti hade marken täckts med mossa som bildade bokstaven S som i Siam. Egentligen hade porten byggts redan 1894 till kung Oscars II besök och användes mest som vedbod. Detta var slutet på Kung Chulalongkorns

besök i Fors/Utanede och Bispgården. Han var endast där i tre timmar, men han gjorde ett outplånligt intryck på befolkningen.

När kungen kom till Sundsvall berättade han att ångbåtar var bestämt någonting för Siam och att han skulle låta undersöka kostnaderna för provverksamhet i hemlandet. Vid Glimån, en bit nedströms Lidens kyrka var det dags för båtbyte. Här skulle man fortsätta med hjulångaren "Indalen" men först tittade man på "Glimårännen", en torränna ägd av Skönvik, som fraktade timret från Glimbergtts topp till Indalsälven. Ombord på "Indalen" serverades en ordentlig middag. Trots detta var det någon som inte blev mätt, för värdshusvärderna i Bergforsen berättade att det efteråt flöt omkring flera urätta Siamesiska konservburkar i älven. Några av dessa plockades sede-

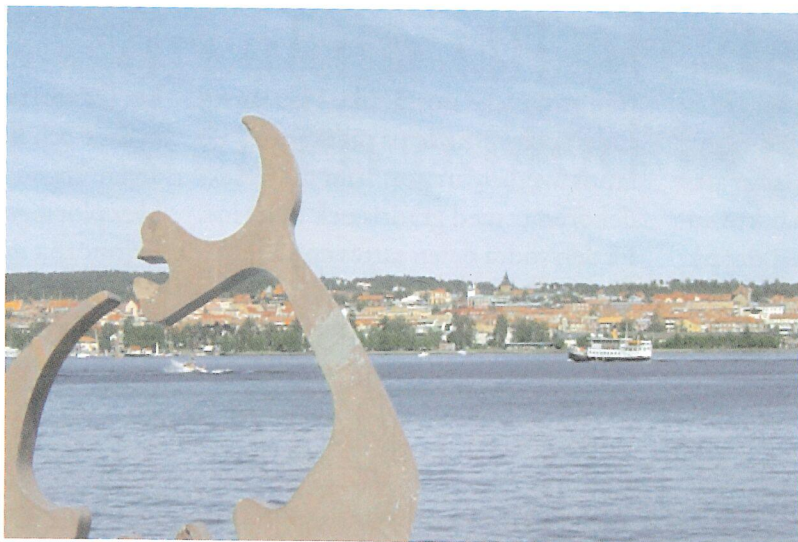
mera upp av en bonde som bodde vid älvens strand. Samma dag fick bonden en dotter och hon kom att heta Cherry Blossom, för det var så det stod på etiketten på burkarna.

På kanten av en nipa hade många människor samlats för att få en skymt av kungen. Plötsligt blir trycket för stort och staketet man byggt brister och flera människor trillar i älven. Ingen skadade sig, men det blev plötsligt väldigt tydligt att en av kvinnorna inte bar några underkläder. En gubbe som fick se detta lär ha rest sig upp ur vattnet och mycket nöjt ha sagt "Jag kan inte begära mer, nu går jag hem."

Vid Berge väntade den egna båten Maha Chakri för den sista transporten till sundsvall, dit man anlände 20 juli vid lunchtiden. Lunchen intogs på hotell Knaust. Hos krögaren kom detta besök att bli någonting han skulle minnas hela livet ut; "inte minst på grund av det för våra breddgrader kuriösa faktum att monarken medförde en 'provsmakare', munskänk!" Detta är ytterligare ett tecken på sundsvallarens brist på kunskap om hur man för sig i andra kretsar än sin egen enkla krets. (Munskänk har Jamtamot haft sedan tjugotalet! Reds anm) Munskänkens arbete var att först smaka på rätterna som serverades. Inte för att kungen var rädd att bli förgiftad, utan för att han skulle rekommendera kungen om vad som skulle komma att falla honom i smaken. Det var därför ytterst viktigt att kungen och munskänken hade samma smak. Herrarna i kungens sällskap var ytterst förtjusta i brännvin, men själf föredrog kungen vatten. Detta hindrade honom dock inte från att skåla så ivrigt och ihärdigt att hans följe snart fick svårt att hänga med i svängarna. Vid 16-tiden på eftermiddagen lyfte Maha Chakri ankar och Chulalongkorns besök i Sverige var tillända.

Hurusom jag...

...med NN senior utövade storsjöfiskjning och sånar blivit ihjälslagen för en fläsksvåls skull

Efter att tidigare ha förrtalt om Lappen, fjällmannen, mästarpredikanten och frunntimmerskarlen Martin Jonsa övergår jag härmed till en epistel om (fantomen), professorn, storfiskarn etc. NN från en ö i Storsjön N. NN senior råkade vid ett tillfälle stöta ihop med predikanten Märten Jonsa uppe i Frösötornet. De blevo omgäende så buss att NN senior på stående fot ingviterade Jonsa till sitt lokus i Valla. Väl ditkommna erbjöd sig NNs förtjusande gedigna hustru att koka kaffe, vilket predikanten asepterade. Men kaffeblasket föll honom tydligen inte i smaken, ty han yttrade: "Det där kaffet är lika svagt som lappkäringkaffe. Tvi vale!"

Emellertid synes Märten Jonsa ha högeligen uppskattat värdskapet ävensom att han undslapp intaga kaffekask, för nu stannade han kvar hos herrskapet NN i 14 dagar i sträck, innan han äntligen drog sin kos. I gengäld avlade NN senior någon tid därefter visit å predikantens regidens i fjällmetropolen Tjoeren, och hade de därunder några gemytliga dagar samman, låt vara att Märten Jonsa, en morgon, då NN

senior redan klivit upp för att tända upp i spisen, men därvid inte fann annat lämpligt tändörse än ett antal av Märten Jonsas väggprydnader - d.v.s. det otal in- och utrikes tidningar varmed Jonsa dekorerat sina väggboningar, varför han sålunda nedrev ett antal publikationssidor och begynte med dessa göra upp eld-, uppbragt utbrast: "Vad tar du dig till? elda upp mina tapeter! Tänk om jag kommer till dej och avriver och eldar upp dina tapeter; vad skulle du

Men kaffeblasket föll honom tydligen inte i smaken, ty han yttrade: "Det där kaffet är lika svagt som lappkäringkaffe. Tvi vale!"

säga då? Akta dig du, så jag inte busar öknens paddor på dig!"

Därmed nog om dessa herrars vänskapsförhållanden. Själv kom jag första gången i kontakt med NN senior i samband med ett föredrag han gav hos en föreläsningsförening medelst skroptikonbilder på Vångens stuteri, betitlat "Mina minnen från Jamtlands marina försvar under andra värdskriget". Det var intressant. Jag kom i samspråk om fiskjning

med honom, och även jag erhöll invit till NN seniors boställe. Någon tid därefter åkte jag dit. Genast begynte han lägga upp strategin för morgondagens fiskafänge på Storsjön, vilket planerande tog drygt halva natten.

Efter att sålunda ha kommit i säng vid pass klockan tre f.m., vaknade jag redan halv fem i arla Morgen Stunde av att NN senior med sina nävar, stora som dasslock, ber-

dust skakade min arma lekamen till liv och lemnen. Efter att således ha slafat blott halv annan timme och vi fått oss någon sörspa till livs, bar det av ned till båthuset vid Storsjöns strand.

Vidtog så preperationerna för båtfärden. Först skulle det upptill kanten vattenfyllda skeppet ösas med ett grest embare, vilket jag ensam klarade på mindre än en timme. Därefter skulle fiskespöna

sättas in, och det tog en halv timme. Viktigast var dock att stuva ett tjugotal nät av varierande maskstorlek, ty senior hade föresatt sig att fånga åbbårr, gammelgädda, storsiken, småsiken, röra, auren, harren, mört, lake samt en och annan blindsill, d.v.s. ett lämpligt antal ur Storsjöns hela artbestånd. Stuvningen tog därför sin tid, i synnerhet som dessutom skulle medföras en och annan långrev, några mjärddar och ett antal otringsredskap jämte ryggsäckar fyllda med sörpa och ännu okokt kaffe på termos. Men framemot högmässotiden i början på förmiddagen kom vi i alla fall i väg, med mig som roddare och senior som förste och ende styrman och gast på galärerna.

"Vad tar du dig till? elda upp mina tapeter! Tänk om jag kommer till dej och avriver och eldar upp dina tapeter; vad skulle du säga då? Akta dig du, så jag inte bussar öknens paddor på dig!"

Första anhalten under rodden Frösön klockvis runt blev bukten utanför dåvarande sinnesslö- och

hospitalanstalts avloppsledning ut i sjön, ty här var det enligt NN senior fett och bra för fisken. Efter några löpmeter garn härstädes fortsatte jag rodden, under Frösöbron till Kycklingholmen utanför Alpbacken. Här hivades ytterligare några löpmeter nätmaskor i vattnet. Nästa mål blev en roddledes avstic-kare förbi Ås

upp till Dvärsätt, men här tog sjön slut, så rorsmannen komderade mej till Tibrandshaugen. Här trodde jag i min enfald att det var dags för kaffe, men icke så, ty nu bar det av vidare genom Rödösundet och ut på flaket. Halva dagen hade redan gått, mina av hårt arbete otränade fingrar begynte ömma, och kände jag huru som skinet på handflatorna tenderade lossna från sina ligamentfästen. Men lik förbannat hade gubben allttjämt minst dussintalet nät kvar och till råga på allt blåste det upp under eftermiddan, så att jag, under tilltagande sjösjuka såsom varande outsinlig landkrabba, snart inte visste vare sig åt vilket vädersträck jag rodde, vad som var babord eller styrbord på långdraget, eller förr och akter på min egen fusjonomikonjuk-

tur. Jag befann mig således inte i den som allra som bästa kondition, i synnerhet

Skribenten i färd att slå någon oskyldig sate med den graffska.

som jag tidsnog tappade räkningen på alla mina i motvinden egenhändigt uppstötta vomeringar.

Eftermiddagen kom. Eftermiddan gick. Kvällen randades. Det blev mörkt. Allttjämt rodde jag skinnflådd och med blödande naglar, in i Trångsviken, ut ur Trångsviken, rundade Hammarnässets yttersta udde,

ner förbi Werkön, förbi Norderön, genom Tjalmarsundet (och fan vet om det inte också blev en sväng in i Brunflovisken), innan jag äntligen beordrades rikta galärerna mot Valla, genom att ro än åt höger, än åt vänster, än åt vänster, så till höger, etc, tills jag slutligen var likvis om vi befunno oss ute på sjön eller på torran land. Men så äntligen, omkring klockan fyra på morgonen, fick skeppet landkänning vid båthuset i Valla, efter ärevarvet Storsjön runt. Halv annan timme senare, på stapplande ben och darrande buk, nådde jag slutligen, i NN seniors kölvatten, hans residens, varest jag, på första bästa shaeslong, fälde ihop klövarna och genast föll i djup koma. Ett par timmar senare ruskades dock åter min lem och min lekamen till liv av de järnhårda dasslocks händerna; efter någon spis begynte nu dessas innehavare vidtala mig om en förnyad roddtur, denna gång för att samla upp och vidtja de över större delen av Storsjön utlagda nät- och fångstredskapen.

Emellertid hade föregående dygns maratonsrodd för mig, i avsaknad av all annan skaffning, medfört att mitt snusförråd var helt uttömt, varför jag hos NN senior hemställde om att före vidare roing först få knalla iväg ut och bunkra snus. Yrkandet bifölls (sålunda tågade jag mig iväg, och sedan tog jag till shapen).

När nu denna historia nådd så här långt - men samtidigt i föregående stycke fått ett så abrukt slut när jag kvickast möjligt skubbade iväg från platsen - skulle det i förevarande framställning måhända föra för långt att relatera den rubricerade fläsksvålen. Så det får bli en annan gång. Nu slutar jag.

Det va det!

Storjamten Blåtand

Den sekundära diftongen *ao*

Br Stasse skriver så uttömmande att plats eller något behov för ingress inte finns /Br Red

Det norröna (fornnordiska) språkets diftonger (tvåljudd) är tre till antalet, nämligen *ei*, *au*, och *ey* för att följa språkets vedertagna ortografi (stavningssätt). Varianter i stavningssätt finns och dessa återspeglar, i både dåtid och nutid, skillnader i uttal. På Gotland uttalas *ei* som [ai] med följd att stavningssättet är det som i *Ainbusk singers*. Den som lyssnar på Trondheim-varianten av det norska Radio 1 märker också ganska snart att det lokala uttalet av ortnamnet är [Tråndhaim] även om ortnamnet stavas *Trondheim*. Den andra diftongen *au* uttalas mestadels på två sätt, antingen välartikulerat som den skrivs [au] där u:et är öppet men inte ett o-ljud, eller som [øu] i exempelvis "riksnorska" och *søvestjamska* (som talas väster och söder om Storsjön, från nedom skogszone mellan Hal-lenbygden och Ovikenbygden, och söderut ner mot Härjedalsgränsen). Den tredje diftongen, exemplifierad av ortnamnet *Reykjavik* (rökarnas vik), stavas och uttalas utanför Island mestadels som *øy*.

Författare:

Br Stj Lars-Göran "Stasi" Larsson

Invald: 1978

Poster: Skrivare VT-79

Redaktör 80-81

Överhövding 82-84

Gode 84-85

I de förändringsprocesser som det gemensamma nordiska språket har genomgått har de tre norröna diftongerna, klassificerade som de primära, gått skilda öden till mötes. I den s.k. västnordiska grenen (dit jamskan rimligen hör i och med att huvudparten av det som karakteriserar grenen återfinns i jamska), men även i bl.a. gutniskan, är de i relativt hög grad levande. I större delen av den s.k. östnordiska språkgrenen

(svenska och danska) har de däremot monoftongerats enligt övergångarna *ei* → *e* och *au*, *ey* → *ö*.

Vad gäller diftongers fortlevnad brukar somliga argumentera att diftonger förr eller senare faller bort eftersom de till synes endast finns kvar på orter som är perifera relativt administrativa och kulturella centrum på riksnivåer, ungefär som att de senare per definition i sin inneboende strävan att vara moderna, sakta men säkert skulle rationalisera bort sådana gammalmodigheter som diftonger. I det sammanhanget kan det vara värt att erinra om att de primära diftongerna i olika grader har fallit bort från de lokala språken på sådana platser som Älvdalen, Härjedalen och Offerdal, medan de fortlever (och frodas) i betydligt mer befolkningstäta områden som flera av Norges större städer. Om graden av avsaknad av diftonger skulle vara ett mått på det moderna samhällets utvecklingsgrad så skulle även länder som England, Thailand, m.fl. befinna sig som mest i en senare fas av järnåldern. Den enda rimliga slutsatsen är den att det nuvarande Sverige styrs från ett område där de norröna diftongerna försvann från riksspråket redan under den nordiska medeltidens början. Då förstår man mycket bättre var det perifera ligger.

Huvudtyper av diftonger

De diftonger som finns i nutida nordiska dialekter är i princip av tre typer. De primära (de norröna) utgör den 1:a. Den 2:a typen och den 3:e typen rymmer de sekundära som har bildats ur primärt långa vokaler respektive ur sekundärt långa vokaler. Med det sistnämnda avses vissa primärt korta vokaler som först har blivit långa (och därmed mer instabila) för att sedan sekundärt ha

genomgått diftongeringar. Sydsvenska diftonger faller mestadels under den 3:e typen även om en del av dem kan tyckas vara dialektala versioner av de primära. Ett exempel på en typ-2-diftong är vad denna artikel avser att beskriva i det som följer.

Den sekundära diftongen *ao*

Ett exempel på en typ-2-diftong är den som har uppstått ur det norröna långa a:et som betecknas *á*, och som i den medeltida skandinaviskan och framåt skrevs med två a:n, dvs som *aa*. Diftongen kan i en jämförelse ses som ett mellanting mellan *á* och *å*, eller alternativt som resultatet av en utvecklingsprocess parallell med den där man redan i 1500-talets riks-svenska, med ett litet *o* ovanför *a*, illustrerade det som hade kommit att bli ett mer rundat, o-ljudande uttal av *aa*. I Norge och Danmark genomfördes motsvarande stavningsförändringar först på 1900-talet. Dubbelskrivningen lever dock kvar i namn som *Braathens*.

Uttalet av diftongen är normalt [ao], eller [åo] när den tenderar att övergå i ett *å*. Diftongen finns i isländska (där den betecknas med den norröna föregångaren *á* och uttalas [ao]), i Sogndalsmålet, i Søvestjamtland, samt troligen på några ytterligare ställen i västra Norden (som t.ex. i det gamla Nösslinge-målet i Halland, i mål på Voss, i Hardanger, och på Färöarna).

Ingen regel utan komplettering ty diftongen *ao* ersätter även det norröna korta a:et, samt det mellan a och o liggande "o med kvist", detta då dessa föregår konsonanterna *ng* och *nk*. Exempel: *maong* respektive *gaong*.

Stavning och uttal av ao

I norskan där man både i tal- och skriftspråk har stor vana av att tolka de norröna diftongerna är det ganska självklart att inte sammanblanda den primära *au* med den sekundära *ao* (som den stavas i Sogndal). I Svenskan däremot råder en mer eller mindre total omedvetenhet beroende på att *au* i uttal allt som oftast tolkas som en *ao*-diftong. Detta skulle man med relativt enkla medel kunna råda bot på om man i den svenska skolan ägnade ett minimum av tid till att förklara etymologin bakom stavningssätt i ord som i de norröna versionerna rymmer de primära diftongerna. Ord som 'öka', 'frös' och 'lös' skulle då kunna indikera varför *au*, beroende på olika sammanhang med s.k. omljud, har övergått till *ö* och inte till *å* som man kanske skulle kunna tro från nutida felaktiga uttal (av exempelvis skidåkaren Auklands efternamn som givetvis inte har någonting med te *aoke skir* att göra utan syftar på ett (ut)ökat (odlings)land). Ett sätt att få en känsla för varför diftonger som slutar på *u* (eller *y*) är relaterade till *ö*, och att de som slutar på *o* (eller *å*) är relaterade till *å*, är att själv pröva med att växla mellan uttal av (trångt) *u* och *ö* respektive mellan *o* och *å*. Då märker man ganska snart att tungan (eller tungspetsen) inte ändras nämnvärt i respektive växling, dvs. det kostar relativt sett inte mycket energi för munnen att göra växlingarna. Detta indikerar varför de i rätt sammanhang använda diftongerna *au* och *ao* på ett naturligt sätt hänger ihop med vokalerna *ö* respektive *å*.

Felaktiga/olämpliga stavningar och uttal av ao

Det finns tyvärr en bred användning av det felaktiga skrivsättet ~~au~~ för dif-

tongen *ao*, olyckligtvis förstärkt för c:a 10 år genom publicerandet av två relativt stora ordlistor från södra Jamtland. Den förvirring som normalt råder när ett muntligt nedärvt språk plötsligt börjar användas i skrift kom då tyvärr att leda att personer som inte har lärt sig det korrekta uttalet från barnsben (i regel de som är födda på 1970-talet och senare), i sina uttal av den sekundära diftongen närmar sig uttalet av den primära *au*-diftongen, vilken i søvestjamska liksom i "riksnorska" uttalas [øu]. I synnerhet märks detta fenomen hos de som av olika skäl talar långsammare och/eller överarbetar den för søvestjamskan så karakteristiska sekundära diftongen *ao*. Inte sällan blir då uttalet även som *å* i skånska, dvs [åu] med ett tydligt avslutande *u*-ljud. Situationen är och blir då inte bättre av att detta senare svarar exakt mot det av Akademien för jamska rekommenderade stavningssättet, ett sätt som inte sällan leder till att de som ej behärskar søvestjamskan uttalar ortnamnet *Skaola(n)* (Skålan) i stil med [Skoula], vilket givetvis är alldeles tokigt.

Förklaringen till varför det felaktiga bruket av *au* är så pass vanligt beror enligt min mening på frånvaron i skolan av behandling av de norröna diftongerna kombinerat med för de flesta lekmän en ovana att etymologiskt korrekt lösgöra delar av ord. Den "fjårdedels ton" *u*-ljud som hörs i slutet av uttalet av den sekundära diftongen i ord med en efterföljande konsonant har ju sin förklaring i övergången mellan *o*-ljudet i *ao* och en efterföljande konsonant. Genom att testa uttalet i ord där diftongen inte nämnvärt växelverkar med det övriga i ordet, och då speciellt saknar efterföljande och omljudgenererande konsonanter, finns en möjlig-

het att korrekt lösgöra diftongen. Sådana studieobjekt finns i ord som *fao* (få) och *gao* (gå), men framför allt i det helt rena ordet *ao* (å i betydelsen älv).

Fiskaobrua

Slutsats

Den sekundära diftongen *ao* i det sydvestjamska målet bör skrivas som den uttalas. Detta följer praxis på de ställen där den är representerad, förutom i isländska där stavningssättet för det norröna ursprunget hängt kvar trots att uttalet har diftongerats. Det av Akademien för jamska förordade stavningssättet *åu* är i dubbel mening olämpligt. Dels är det inledande å:et en återvändsgränd, och dels är det avslutande u:et grovt missledande. Det senare därför att uttalet felaktigt blir precis som i skånska. Det förra därför att när *ao*-diftongen reduceras inomspråkligt (dvs inte som ett resultat av en pågående försvenskning) så sker det tillbaka till långa och korta a:n. Exempelvis har ord som *aotte* och *maonge* bland genuint jamsktalande yngre personer i Klövsjö reducerats till (baka till) *atte* respektive *mange*, och inte till *åtte* och *månge*.

Källor

Heggstad, Leiv, Norrøn ordbok, Det norske samlaget 2004.

Holm, Gösta och Davidsson, Aðalsteinn, Norstedts svensk-isländska ordbok, Norstedts akademiska förlag 2005.

Jansson, Sven B. F., Norstedts isländsk-svenska ordbok, Norstedts akademiska förlag 2005.

Noreen, Adolf, Vårt språk, del 1, Stockholm 1908. På s. 112 står att läsa

De väst-nordsvenska ("norsk-svenska"), ursprungligen norska dialekterna i Särna och Idre (nord-västligaste Dalarna), Härjedalen och Jämtland (där dock målet öster om Östersund så småningom öfvergår i medelpadiska eller ångermanländska).

Sandal, Per, Sogndal bygdebok. Band 1, dal sogelag 1986.

B-Post

Avs: Hembygdsföreningen Jamtamot
c/o Norrlands Nation
Västra Ågatan 14
753 09 Uppsala

Tomas Persson
Djäkneгатan 5
754 23 Uppsala

**ÖH skrev ingen reflexion.
Istället trycker JT en konstnärlig bildserie med
motivet; Bröder på väg till Stormot**

